

155 YEARS OF ARTISTIC EDUCATION IN IAȘI. BEGINNINGS. AN ART UNDER THE SIGN OF ACADEMIC TRADITION

Ioana-Iulia Olaru, Assist. Prof., PhD, "G. Enescu" University of Arts, Iași

Abstract: *In the context of the tense socio-political situation, the creation of the first School of Beaux Arts in the United Principalities in October 26, 1860 by Gheorghe Panaiteanu-Bardasare became a necessity. Not only the taste of the public needed to be oriented towards benefic influences, but also the artists needed to be taken out of the umbrella of dilettanteism. This starting period, marked by success, but also by the threat of desintegration, left us a series of artists-teachers whose contribution regarding the organization of new forms of education and attempts to leave the Bavarian academic trend behind, regarding art, were considerable efforts.*

Keywords: *academicism, xylography, „Iorga” law, custodian, mannerism*

Prima instituție națională de învățământ artistic din România modernă nu a apărut *ex nihilo*: încă de la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea au existat activități cu caracter de învățământ în Moldova, acestea având un important aport în procesul de desprindere a gustului și interesului publicului de un trecut reticent față de influențele străine înnoitoare. De altfel, școlile existente au contribuit în primul rând la scoaterea artiștilor din condiția de amatorism. Pe lângă primele forme de învățământ artistic particular, și-au făcut apariția cele instituționalizate – pensioanele –, care pregăteau deschiderea față de arta occidentală. Dar a fost necesară intrarea în scenă a unei personalități remarcabile, Gheorghe Asachi¹, care să includă, în vastul său program de organizare a învățământului public moldovenesc, forme de învățământ artistic, acestea, în final, devenind instituții de sine-stătătoare. Din Gimnaziul Vasilian înființat de el, ia naștere prima instituție de învățământ superior din țară, Academia Mihăileană, în anul 1834. *Clasul de zugrăvitură* împreună cu un curs de Arhitectură și desen și un curs de Caligrafie alcătuiau o secție specială de *frumoase meșteșuguri*² în cadrul acestei instituții precursore a primei universități din Principate, înființate de Al.I. Cuza la Iași, în 1860.

¹Probabil studiile sale de pictură la Roma și la Viena au avut importanța lor în înțelegerea artelor și a rolului acestora în educație... Cf. Mihail Cozmei, *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani*, Iași, Ed. Artes, 2010, p.43

²Valentin Sava, *Învățământul artistic național ieșean și vocația lui europeană*, Iași, Ed. Artes, 2010, p.6

Gheorghe Panaiteanu-Bardasare(1816-1900)este personalitatea de seamă care a contribuit din plin la organizarea învățământului artistic modern moldovenesc. După absolvirea cu *distincție* a *clasului de zugrăvitură* al lui Giovanni Schiavoni³ de la Academia Mihăileană, vor urma optsprezece ani de studii remarcabile la München, la Academia Regală, unde s-a specializat în pictura istorică și în litografie (fiind numit membru extraordinar în *Societatea artiștilor din München*). După întoarcerea la Iași, în 1858, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare va fonda, doi ani mai târziu (la 26 octombrie 1860), prima Școală de Arte Frumoase din Principatele Unite și prima Pinacotecă de Stat, pe care le va conduce până la pensionarea sa din anul 1892⁴. Acestea au funcționat inițial la etajul superior al Palatului Universității (casa vistiernicului Ion Cantacuzino), din anul 1879 fiind mutate în casele lui Constantin Ghica-Deleanu din Copou (pe locul actual al aripii vechi a Universității)⁵. Gheorghe Panaiteanu-Bardasare a fost un pedagog de talent, profesor permanent al *diviziunii academice* (din anul școlar 1863-1864, au existat două diviziuni principale: cea *elementară – pregătitoare* – și cea *academică*, această împărțire fiind preluată și de Ministerul Instrucțiunii Publice, care a introdus-o în regulamentul din 1865, după care s-au condus de aici înainte școlile naționale de Belle Arte din țară⁶). Ca artist, deși orientarea sa academică nu i-a atras întotdeauna aprecieri pozitive din cauza sentimentalismului din scenele sale, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare a fost un bun litograf, un portretist interesat de surprinderea sufletului modelului. În spatele preciziei și a perfecțiunii execuției, transpare expresivitatea desenului și a atmosferei, căldura cromaticii, lumina care conferă poezie lucrărilor sale. Toate acestea îl vor transforma într-un pictor ce a reușit să imprime un spirit nou artei timpului.

Pentru perioada aceasta de începuturi anevoioase ale învățământului ieșean, Gheorghe Șiller(1824-1880)este un alt pictor al cărui nume rămâne legat de Școala de Arte Frumoase din Iași, al cărui profesor de desen – al *diviziunii elementare* – va fi, din 1861 și până la moartea sa. După cincisprezece ani de studii în Veneția (1840-1855) cu Natale și Felice Schiavoni și din 1843 cu Giovanni Schiavoni (reîntors în Italia)⁷, Gheorghe Șiller va deveni primul specialist restaurator în pictură⁸: al tablourilor din colecțiile noului Muzeu Național

³Valentin Ciucă, *Un secol de arte frumoase la Iași*, Iași, Ed. ART XXI, 2004, p.17

⁴ Claudiu Paradais, Maria Paradais, *Gheorghe Panaiteanu-Bardasare*, București, Ed. Meridiane, 1988, p.6

⁵ Eugen Pohonțu, *Începuturile vieții artistice moderne în Moldova*, București, Ed. Meridiane, 1988, p.112

⁶*Ibidem*, p.81

⁷Valentin Ciucă, *Dicționarul ilustrat al artelor frumoase din Moldova. 1800-2010*, Iași, Ed. ART XXI, 2011, s.v. *ȘillerGheorghe*, p.461

⁸ Valentin Sava, *op. cit.*, p.15

(înființat la 1860). Deși pe tărâm artistic i se reproșează extrema fidelitate în redarea detaliilor construcțiilor⁹ – geometrizate – din lucrările sale (studiile de arhitectură spunându-și cuvântul!), precum și viziunea documentaristă, oarecum lipsită de subtilitate, Gheorghe Șillerrămâne o personalitate de marcă în susținerea învățământului din capitala Moldovei.

Theodor Buicliu(1837-1897)va fi un timp foarte scurt (1880-1881) profesorul care îi va urma lui Gheorghe Șiller la catedra *diviziunii elementare*, fiind numit de Minister¹⁰ ca *pictor, maestru de peisaje*. Deși lipsită de aprecierea lui Gheorghe Panaiteanu–Bardasare (care, de altfel, îl va și înlocui cu nepotul său, Emanoil Bardasare), arta lui Theodor Buicliu va încerca – prin accentele de naturalețe – eliberarea de tradiția academismului. Studiile pariziene își vor pune amprenta asupra lucrărilor sale, care însă nu se vor ridica de multe ori deasupra nivelului amatorist¹¹.

După studii ca bursier la Școala de Arte din Iași și după opt ani de studii la Roma, Dimitrie (Trihinescu) Tronescu(1843-1906)se va întoarce în capitala Moldovei, unde va coordona – ca profesor suplinitor – din 1897 și până în anul morții sale, specializarea Sculptură¹², apărută ca specializare de sine-stătătoare în cadrul Școlii în anul 1863. (Desființată în 1867, Sculptura a fost integrată din 1874 și până în 1897 catedrei de Xilografie și gravură)¹³. Dimitrie (Trihinescu) Tronescuva milita – cu succes – împotriva desființării Școlii ieșene, semnând la 9 noiembrie 1900, împreună cu alți profesori, un memoriu către Ministerul Instrucțiunii Publice¹⁴. În arta sa academistă, care îi evidențiază solidele cunoștințe de meșteșug dobândite la Roma, eleganței construcției i se adaugă finețea modelajului.

După pensionarea lui Panaiteanu-Bardasare, perioada de căutări organizatorice în ceea ce privește Școala de Arte ia sfârșit; el a fost cel care a dus lupta de început cu oficialitățile timpului. Relativa stabilitate a Școlii și evoluția ei pe un curs oarecum firesc¹⁵ s-a instaurat însă în timpul unei alte personalități implicate în dezvoltarea acesteia și a învățământului artistic a timpului: Constantin D. Stahi.

⁹ Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, București, Ed. Meridiane, 1976, p.154

¹⁰ Eugen Pohonțu, *op. cit.*, p.101

¹¹ Vasile Drăguț et al., *op. cit.*, p.203

¹² Valentin Ciucă, *Dicționarul...*, s.v. Tronescu Dimitrie, p.490

¹³ Valentin Sava, *op. cit.*, p.25

¹⁴ *Ibidem*, p.28

¹⁵ Mihail Cozmei, *op. cit.*, p.98

Fost bursier al Școlii de Arte Frumoase din Iași (din 1862 este angajat ca zugrav profesionist la această Școală, unde, în același timp, își începe și studiile, cu Gheorghe Panaiteanu-Bardasare și Gheorghe Șiller), Constantin D. Stahi (1844-1920) își va aprofunda la München, timp de șapte ani, studiul picturii, al gravurii în aramă și al xilografiei. Este o altă personalitate de referință a învățământului artistic ieșean, el ducând mai departe activitatea maestrului său, după pensionarea acestuia. Pedagog prestigios, Constantin D. Stahi va fi profesor la Școala de Belle Arte din anul 1880 (integrată catedrei de Xilografie și gravură din 1874, specializarea Sculptură a fost condusă de el, între anii 1878 și 1901)¹⁶. Apoi va fi director al Școlii (1892-1901), precum și al Pinacotecii. Solicită Ministerului alocarea unei clădiri adecvate pentru cele două instituții pe care le conducea (evacuate cu un an înainte în localul fostei Școli Centrale de Fete). Aprobarea vine trei ani mai târziu: pentru sediul Academiei Mihăilene. Aici, Școala (devenită între timp, din 16 august 1931, Academia de Arte Frumoase, prin punerea în aplicare a Legii „Iorga”)¹⁷ va funcționa până în 1950 (când va fi desființată de regimul comunist). Constantin D. Stahia fost unul dintre semnatarii memoriului din noiembrie 1900 împotriva desființării Școlii de Arte ieșene. Ca artist, va aduce spiritul neoclasic-academist münchenez, vizibil în compozițiile sale idilice, în portretele de o exactitate tehnică impresionantă, în naturile moarte riguros compuse, chardaniene (dar în care poezia¹⁸ pictorului francez este diluată de excesul de amănunte). Cu toate acestea, viziunea sa este deschisă realismului, ce nu exclude psihologicul, precum și pitorescului, ce nu ascunde vitalitatea.

Emanoil Bardasare(1850-1935)va duce mai departe munca unchiului său, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, de dezvoltare a vieții culturale și artistice ieșene. Eminent elev (din 1862) al Școlii de Arte Frumoase din capitala Moldovei, el își va continua studiile la Berlin timp de doi ani (din 1866)¹⁹ – ca bursier al Principelui Carol I – și la München, cinci ani (între 1871 și 1875). Numit suplinitor la catedra de Desen a Liceului Național, Emanoil Bardasare va ține gratuit un curs de Desen și colorit după natură la Școala de Arte Frumoase²⁰, apoi îl va înlocui, din toamna anului 1881, pe Theodor Buicliu, la Școala ieșeană. A susținut procesul de învățământ al instituției pe care a condus-o, din 1901 el fiind noul director (al treilea) al Școlii

¹⁶ *Ibidem*, p.25

¹⁷ Arhivele Naționale, sucursala Iași, fond *Academia de Arte Frumoase*, dosar nr.10/1931, fila 263. Legea a fost publicată în *Monitorul Oficial*, nr.163 din 17 iulie 1931. Apud Valentin Sava, *op. cit.*, p.44

¹⁸ Vasile Drăguț et. al., p.201

¹⁹ Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.21

²⁰ Valentin Sava, *op. cit.*, p.25

de Arte (în același timp a fost și directorul Pinacotecii, până la pensionarea sa din anul 1911). Bine compuse compozițional, cu un autentic sentiment al spațiului, lucrările sale sunt ușor formale. În nota idilică a lui Aman, dar fără măiestria acestuia, opera sa artistică va încerca cu succes o desprindere de academism, aducând un suflu nou, realist.

Importantă este și contribuția lui Gheorghe Popovici(1859-1933)la dezvoltarea învățământului artistic moldovenesc. După studii la Școala de Arte din Iași (1877-1883) și la Roma și Paris (în 1884 și, respectiv, în 1886), custodele Pinacotecii ieșene va ajunge profesor suplinitor la catedra de Pictură și compoziție a Școlii (din 1899), fiind definitivat din 1910. Un an mai târziu, Gheorghe Popoviciva deveni director al Școlii de Arte Frumoase (ocupând această funcție până la 1 ianuarie 1929²¹), precum și director onorific al Muzeului, până la pensionarea lui din 1927. În timpul conducerii sale, Școala de Arte va cunoaște afirmarea națională, artele fiind recunoscute ca *frumoase și utile*²². Influența pariziană se resimte în creația sa în căutarea unor noi formule de limbaj artistic, rigoarea academismului transformându-se în vigoarea realismului. Rezultatul este o pictură armonioasă, care face loc autenticului, foarte apreciată în timpul său, artistului fiindu-i recunoscută valoarea pe plan artistic ieșean.

După studii la Școala de Belle Arte din București, continuate la Academia de Belle Arte din Paris, pictorul Petru Verussi (1847-1886) a ținut cursul de Estetică și Istoria Arteila Școala de Arte ieșeană, din 1869 ca suplinitor, iar un an mai târziu ca titular, dar a fost în același timp și profesor de desen la Școala Fiilor de Militari și la Liceul Național²³ (până în 1885, când se va muta la București). Pictor minor, Petru Verussi atinge în creația sa, romantică și artizanală, redusă numeric, anumite caracteristici moderne.

Elev al pictorilor Gheorghe Panaiteanu-Bardasare și Emanoil Bardasare la Școala de Arte Frumoase din Iași (între anii 1879 și 1884)²⁴ și bursier la München (în perioada 1891-1895), Ștefan Șoldănescu(1863-1899) va realiza mai multe călătorii documentare în Franța, Belgia, Italia. Pedagog la Liceul Național, el va deveni profesor la Școala de Belle Arte din Iași, la catedra de Pictură (fiind preferat lui Ștefan Luchian), post pe care îl va ocupa între anii 1894 și 1899. Oficialitățile îi apreciază pictura academistă – tot mai înclinată spre meșteșug –, rigoarea desenului și cromatica rafinată.

²¹*Ibidem*, p.31

²²Mihail Cozmei,*op. cit.*, p.122

²³Valentin Ciucă, *Dicționarul...*, s.v. *Verussi Petru*, p.509-510

²⁴*Ibidem*, s.v. *Șoldănescu Ștefan*, p.461

După studii la Școala de Arte Frumoase din Iași (1887-1893)²⁵, cu Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, Constantin D. Stahi și Emanoil Bardasare, precum și la München, ca bursier de stat (între anii 1894 și 1898)²⁶, Octav Băncilă(1872-1944) va fi un continuator al tradiției strălucite a vechilor maeștri. După un interludiu la Școala Normală *Vasile Lupu*, precum și la Gimnaziul *Ștefan cel Mare*, el va fi profesor la Școala de Arte ieșeană, din anul 1916 și până în 1937²⁷. Academismului înaintașilor, el îi opune o deschidere spre modernism, evidentă în tematica protestatară a tablourilor lui. Totuși, nu aceasta conferă adevărata valoare operei sale, ci demersul artistic. Cu economie de mijloace, el reconstituie realitatea, credibil și fără dramatismul așteptat, în forme viguroase și tușe mari. Picturile sale, cu sugestii expresioniste, dinamice și pline de forță, sunt realizate într-o cromatică severă, cu o pastă densă, atât de densă uneori încât trece lesne granița spre un oarecare manierism²⁸. De altfel, treptat, și dramatismul de început al lucrărilor sale se va transforma în convenționalism²⁹.

În condițiile social-politice zbuciumate – procesul revoluționar de la 1848, războiul din Crimeea din 1856-1858 – învățământul artistic din Moldova a avut așadar o evoluție favorabilă în momentul acesta premergător Unirii Principatelor de la 1859. Proiectul de organizare a fost amplu, incluzând înființarea unor instituții moderne: Universitatea, Muzeul Național și Școala de Pictură.

Pe plan artistic, perioada se traduce prin influența academismului bavarez asupra artiștilor-profesori ai Școlii ieșene și, prin intermediul lor, asupra viitoarei generații pe care aceștia au format-o. Meșteșugul este cel care primează, strictețea regulilor clasice instaurând autoritatea unor modele absolute, acceptate, care, din păcate, pun în umbră calitățile reale ale compozițiilor, precum și reușitele unei arte care se cere tot mai mult reconsiderată.

BIBLIOGRAFIE

Benedict, Cristian, *Octav Băncilă*, București, Ed. Meridiane, 1961

Ciucă, Valentin, *Dicționarul ilustrat al artelor frumoase din Moldova. 1800-2010*, Iași, Ed. ART XXI, 2011

Ciucă, Valentin, *Un secol de arte frumoase la Iași*, Iași, Ed. ART XXI, 2004

Cozmei, Mihail, *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani*, Iași, Ed. Artes, 2010

²⁵ Ruxandra Dreptu, *Băncilă*, București, Ed. Meridiane, 1987, p.37

²⁶ Claudiu Paradais, *Muzeul de artă din Iași*, Iași, Ed. Sedcom Libris, 2010, p.88

²⁷ Cristian Benedict, *Octav Băncilă*, București, Ed. Meridiane, 1961, p.7

²⁸ Vasile Florea, *Arta românească modernă și contemporană*, vol. II, Sec. XIX – prima jumătate a sec. XX, București, Ed. Meridiane, 1982, p.163

²⁹ Constantin Prut, *Dicționar de artă modernă*, București, Ed. Albatros, 1982, p.48, s.v. *BĂNCILĂ, Octav*

- Drăguț, Vasile, Florea, Vasile, Grigorescu, Dan, Mihalache, Marin, *Pictura românească în imagini*, București, Ed. Meridiane, 1976
- Dreptu, Ruxandra, *Băncilă*, București, Ed. Meridiane, 1987
- Florea, Vasile, *Arta românească modernă și contemporană*, vol. II, Sec. XIX – prima jumătate a sec. XX, București, Ed. Meridiane, 1982
- Paradais, Claudiu, *Muzeul de artă din Iași*, Iași, Ed. Sedcom Libris, 2010
- Paradais, Claudiu, Paradais, Maria, *Gheorghe Panaiteanu-Bardasare*, București, Ed. Meridiane, 1988
- Pohonțu, Eugen, *Începuturile vieții artistice moderne în Moldova*, București, Ed. Meridiane, 1988
- Prut, Constantin, *Dicționar de artă modernă*, București, Ed. Albatros, 1982
- Sava, Valentin, *Învățămintul artistic național ieșean și vocația lui europeană*, Iași, Ed. Artes, 2010